

atuell amb una ansa', el qual havia estat pres del llatí *SITŪLA* 'galleda' per l'àrab d'Orient. □ 1ª doc: *cetre*, Llull; *cetra* 1400 (potser ja 1345); *citra* 1307; *setrill* 1268.

Llull el fa masculí: «les vànoves e ls cuxins e ls anaps e los *cetres* que Blanquerna havia descarregats de la azembla» (*Blang.*, *NCl* II, 9,24; igual en l'ed. de 1914); *cetre* en singular figura com a glossa de l'àr. *satal* en *RMa*, p. 620; «un abat --- stech 40 anys que no begué, e quant feya majors calors ell lavava bé una gerra o *cetre* de terra o de vidre e umplia-la de aygua freda e penjava-la ab una corda davant sos uylls --- per tal que --- suffira major pena, e hage de Déu major guardó», *Eximplis* (Ag. I, 21); i *AlcM* cita un *setre* de stany de l'inv. d'un notari de 1489

Fora d'això en el primitiu només es troben formes que poden ser femenines en -a (pl. -es) o que ho són amb forma inequívoca Reixac escriu «--- ayga que --- aportà ên u<n>a *setre* d'argent, e sí gità de la aygue beneyte per tota le nau» (trad. *sael*, o sigui fr. mod 'seau'), 166 26, però també és un femení amb -a mal grafiada (cf. els altres mots).

De la forma femenina en -a ja sembla haver-n'hi testimonis a mj. S. XIV; inseguers perquè van en plural, «cinc *cetres* de coure», «--- de lautón ---» en inven-²⁵ taris mall. de 1345 (*DAG*, s. v. *cetra*; *AlcM*); després «una caça d'aram miñancera; un *cetra* de lautó ---» *SdUrg*, 1400 (*BABL* VI, 478); «una *cetra* d'aygo fresca», *Decam* VI, § 2, 354.17 (trad. *secchia*), «1 *setra* patite de terra, apta a tenir aygua beneyta» Bna. 1437 (*BABL* XI, 151); «--- it., dues *cetres*, hun saler tot d'aurat» Lleida 1491 (Lladonosa, *Montsuar*, p. xxxv); *DAG*: una *cetra* d'argent --- Torredembarra 1430.

Altres d'argent, d'aram, d'estany, de terra, des de 1467 de Bna. i Princ. (S). Avui és viu des de cap a l'Ebre al Sud: «una *cetra* f» Vinaròs (*BDLC* IV, 220, cf. 239); Canyis la posa en boca dels «horchateros» que van oferint begudes gelades tot «repicant la *setra* en la garapinyera» (83). D'una forma escadussera «una *cetria* de terra, serpellada» Bna. 1432 (*BABL* X, 280) no estem gens segurs, encara que no l'hem de creure errada (car *AlcM* en dona una altra cita, de 1510), però no és probable que sigui reducció fonètica de *cestrilla*, puix que almenys en un cas és de Bna, ni tan sols sabem en quina vocal s'accentuava; una creació analògica segons el sinònim *hidra*/*hidria* fora concebible, i més aviat deu ser això si fem cas de la variant, potser merament metafònica *citria* que *AlcM* cita dels Contes Vallespirencs de Caseponce, assignant-li accent a la primera, i pron. *sitri*

En la tradició lexicogràfica apareix en els diccs de rims del S. XIV (*cetre* i *citra* en el *Torcimany* 383, 384, *citra* JMarc, 538), on és dubtós no havent-hi definició, i després ja només des del *DTo* 1670 («*cetra*, *vaxell* de traure vi --- excipula ---; *cetra*, *citra*, *porró* o *pinta* acratophorum ---»). Manca encara en totes les formes i derivats en el Nebrixa de Busa (si bé apareixen en versions posteriors). De *setra* i tota la seva família (*setrill*, *-illa*, *-illera*, *setrima*, *setret*) dona dades Griera a base dels corresponals de l'IEC (*BDC* xx, 235, en

forma fidedigna bona part). A Calaceit *setra* 'cassó', i el de posar oli és *sitèra* (variant que sembla antiga més que derivada), Casacuberta 1923.

De la forma amb *i* tenim també documentació des de molt antic i sempre femenina. Molt freqüent en el Ross. segons *InvLC* «duas *citras* fractas de cupro» a. 1307, «4 paria de *citres* de lató de Tholosa cobertorades» 1363, amb vuit cites més de 1363, i 14 des de 1370 a 1401: eren de llautó, estany, courc, aram i, la darrera, de terra, i venien de Venècia, Tolosa o Domàs, amb grafia constant en *c*- OPou el posa junt amb *porró* en el capítol DEL CELLER O BODEGA (*TbPu*, 20).

Avui és sobretot un terme del NE., on l'he sentit sovint per a un atuell de beure a galet; també l'usen en el Gironès per a un recipient amb galet (gallet), i així en un barranquet dels boscos de Madremanya hi ha la *Gorga del galéit da sitra*, des d'on s'escola l'aigua d'un rec (1964); així en obres de Pous i Pagès: «--- prengué la *sitra* que tenia vora 'l caliu davant seu i --- begué --- una gorjada de vi calent», i també altres líquids: «prengué la *sitra* de l'oli per a omplir-ne 'l llum ---» (*Quan se ja nosa*, I, 12, II, 48).

Mai l'he oit a Bna ni zona central, però s'usaria més al S que avui; i encara s'hi usa, car Sanchis Guarner posa *sitra* «cassa» per a treure aigua, com a típic de *Les Barraques Val* (63), amb un gravat; «olles de llau-na desnansades, perols abonyegats, *citres* y xarxoneres de l'any de la picó, paelles desestanyades ---» en la novella biogràfica barcelonina de Pons Mass. (*Colla del C* VII, 69) Ja usat per GSerra en el seu *Gènès* de 1450: «dix N Senyor a dos dexebles: anats en la ciutat e trobarets un hom qui porta una *citra* plena de aygua, seguits-lò e diguats al senyor de la casa hon entrarà: —Diu lo mestre Jhesuchrist 'lo meu temps és prop: ab tu faré pascha e menjaré ab los meus dexebles'» (185)

Ja parlarem de *setrill*/*sitrill* tan importants. Que l'ètimon és en el mot àrab no ofereix dubte, i també la presència en les llengües romàniques veïnes: port. ant. *acéter*, *acètere* 'vas per beure', 'lavatori portàtil' [1369, *Viterbo*]; castellà ACETRE, sobretot antic i dialectal: ja *aze(p)tre* a. 1042, *acetre* 1245, i en Nebrixa («*acetre* urna aerea, *situla aerea*»), i encara *cetre* *DAut.* (un *celtre* 1683): la major part de les dades antigues són ja lleoneses o andaluses, i encara més aragoneses: *acelde*, *celde* f., *aceldre*, *celtel*, en docs. de 1330 a 1381 (*BRAE* II, 550, 707, 708, 710; IV, 344, 350), *celdre* f. 1419 (*BRAE* IX). En castellà i portuguès, doncs, tot amb terminació masculina, fora del murc. *cetra* El canvi de *il* o *ila* en *-tre*, *-tra* és natural, en arabisms com en qualsevol mot (cf. *EntreDL* III, 167); «jarrito, generalmente de cobre, con una asa larga vertical, para sacar agua, vino etc. de las tinajas» (GaSoriano), i les formes aragoneses en -e tenen gènere femení

A penes es pot dir que vagi penetrar en llengua d'oc (manca en el PSW, Raynouard, *TdF*), només algun testimoni en bearnès antic (d'on *PDPF*), però interessa veure que hi té la forma en *i*, gènere fem.: «une *citre* pleine d'aygua» en la Història Sagrada, ms. S. xv